

АТЕНТАТ КАО МЕТОД ИЗВРШЕЊА
ТЕРОРИСТИЧКОГ АКТА

Борче Каранфилов
Генералштаб Војске Србије – Управа Војне полиције

У раду се анализира феномен атентата као методе извршења терористичког акта, ради застрашивања или убиства личности који доносе одлуке о виталним интересима одређеног људског колективитета. Разматрају се суштина, циљеви и мотиви тероризма са посебним освртом на атентат, његовим врстама и чиниоцима, те историјским аспектима заштите одређених личности. Компаративном анализом реализованих атентата кроз историју, њихових карактеристика, метода, мотива и средстава извршења акцентирани су пропусти у раду служби безбедносне заштите одређених личности који су неспорно довели до реализације атентата.

Кључне речи: *атентат, тероризам, личност, безбедносна заштита.*

Увод

Поред евидентних напора и тежњи које се улажу и предузимају, научници, политичари, стручњаци разних профила нису успели да се усагласе око дефиниције појма *тероризам*. Једино у чему су сви јединствени јесте да је тероризам један од највећих проблема данашњице. Међутим, скоро у свим дефиницијама наглашава се да је крајњи циљ терористичког акта промена понашања политичких одлучилаца и постизање политичке промене у одређеној држави, коалицији држава или области друштвеног живота.

Несумњиво је да је *атентат* један од најефикаснијих начина остваривања крајњих циљева, који као метод представља умишљено убиство или покушај убиства неке истакнуте личности, изведено из политичких, верских или других мотива.

Овај рад анализира феномен *атентата* као методе извршења терористичког акта, ради застрашивања или убиства личности који доносе одлуке о виталним интересима одређеног људског колективитета, са једне стране, а са друге обухвата пропусти у раду служби обезбеђења који утичу на успешност терориста.

Циљ истраживања јесте да се применом методе студије случаја, историјско-компаративне методе и методе анализе 155 реализованих атентата (не и атентата у покушају) у периоду од 1900. до 2003. године, њихових карактеристика, мотива и средстава, детерминишу пропусти у раду служби обезбеђења одређених личности.

Тероризам као специфичан облик политичког насиља – циљеви и мотиви

Историју људског друштва, поред осталог, карактерише систематска примена насиља. Пораст државног насиља и насилничког понашања у многим земљама савременог света постали су један од основних друштвених проблема.

Тероризам је само један од облика насиља, како унутар државе, тако и у оквирима међународне заједнице. Његова распрострањеност, интензитет и начин испољавања показују високу корелативност између те негативне појаве и стања у међународним односима. Тероризам све више постаје вишедимензионални политички феномен, који у својим појавним облицима доживљава друштвено-политичку кулминацију, а представља трансформацију циљева путем коришћења различитих насилних средстава, где разни психолошки мотивисани субјекти теже ка остварењу свог политичког циља.¹

Тероризам је организовани облик насиља, против одређене државе, њеног политичког и економског система, инспирисан политичким мотивом, ради изазивања страха, панике и ужаса и стварања несигурности код грађана, употребом разних средстава и нецивилизованих метода, а све то праћено је огромном медијском кампањом.

Професор Милошевић тероризам дефинише као плански акт насиља који предузимају одређене друштвене групе са циљем очувања или освајања власти и да се тероризам с правом назива само онај облик насиља који у свом бићу садржи социјално-психолошку, односно политичку компоненту.

Тероризам као термин изведен је из француске речи *terreur*, што значи страх, ужас, задавање страха или примена насиља све до физичког уништења, представља акцију насиља, која се примењује из политичких разлога са циљем застрашавања и беспштедног сламања отпора снага према коме се врши.²

У нашој и страниј литератури постоје бројне дефиниције тероризма. „Тероризам је доктрина и метод борбе за одређене циљеве систематском употребом насиља. Мотиви за терористичке акције могу бити веома различити: реакционарни реваншизам, реакционарни покушаји рестаурације старих режима, очајничка безизлазност или нада групација људи кад којима се иначе обавља терор, демонстрација снаге и сл.“³

¹ У периоду од 1973. до 2003. године у свету је изведено 11.650 међународних терористичких напада. Пре 11. септембра 2001. било их је нешто преко 10.000. Највећи број глобалних терористичких аката, око 85,5%, завршило се кобно, око 8% је за последицу имало појединачна убиства, а само 6,5% напада је завршило без жртава и са мањом материјалном штетом. Само у Алжиру је у последњој деценији 20. века убијено више од 75.000 људи. У последњих 13 година (податак до 2006.) терористи су у свету отели 270 авиона у цивилно саобраћају, при чему је погинуло 948 људи, док су 7479 лица држани као таоци. У периоду од 21.02.1970. до 04.07.1990. у отмицама 25 авиона учествовало је 38 жена терористкиња. Само на простору Србије у периоду од 1999. од доласка међународних снага безбедности на КиМ до 1. априла 2004. шиптарски терористи су извели 7.725 терористичких акција, од којих је било 1.250 убиства, 2.225 рањавања, а 1.150 лица неалбанске националности киднаповано. Порушено је 5.100 српских надгробних споменика, уништено или оштећено 10.700 српских кућа или станова и 145 српских цркава, а спаљено преко 2.000.000 књига. (Гађиновић Радослав, *Тероризам*, Драслар партнер Београд, 2005, стр. 35–36).

² Гађиновић, Радослав, *Насиље у Југославији*, ЕВРО, Београд, 2002.

³ *Политичка енциклопедија*, савремена администрација, Београд, 1975.

Према професору др Драгану Симеуновићу, савремени тероризам се може теоријски најопштије одредити као сложени облик организованог, индивидуалног и ређе институционализованог политичког насиља, обележен застрашујућим брахијално-физичким и психолошким методама политичке борбе којим се обично, у време политичких и економских криза систематски покушавају остварити „велики циљеви“ на начин потпуно непримеран датим условима, пре свега друштвеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају.⁴

Према дефиницији професора Војина Димитријевића тероризам се дефинише као акт физичког насиља, чији је предмет изабран тако да изазива јаке психичке реакције, у првом реду страх, код широког круга људи, у нади да ће оне помоћи да се одржи или промени понашање које је важно за постизање политичког циља, ако таквак акт није оправдан општим интересима који су одређени независно од њега и ако није извршен по правилима која се уобичајено примењују на друштвене видове вршења власти.

Stejt департамент заступа тезу да је „тероризам унапред смишљен, политички, верски или национално мотивисан акт насиља према цивилним незаштићеним циљевима од стране екстремистичких група, појединаца или агентура страних држава, са намером да се изазове утицај на одређену државу, њене институције система или грађане“.⁵

У међународним научним институцијама чињене су и чине се велики напори да се одреди дефиниција тероризма која би одговарала савременој стварности и ономе што он у ствари и јесте. Професор Радослав Гађиновић наводи податке о броју дефиниција које је истакао Валтер Лакер (*Walter Laquer*) који је евидентирао укупно 109 дефиниција тероризма у периоду између 1936. и 1981. године. У тим дефиницијама континуирано се појављују термини: насиље у 83,5%, политичко насиље у 65%, страх у 51%, претње у 47%, смишљена, планирана, систематска и организована акција у 32%, жеља за публицитетом у 21,5%.⁶

Брус Хофман (*Bruce Hoffman*) истиче да је терориста, пре свега, насилни интелектуалац, спреман и одлучан да користи силу у остваривању својих циљева.⁷

Када говоримо о тероризму неопходно је акцентирати његов политички карактер, те уважити чињеницу да он увек настаје са политичким намерама и егзистира у области политике.

Немогућност дефинисања тероризма познати експерт за тероризам Џонатан Вајт излаже овај проблем на једноставан начин „Проблем је у дефиницији проблема. Ми се можемо сложити да је тероризам проблем, али се не можемо сложити око тога шта је тероризам“.⁸

Евидентно, веома је тешко дефинисати појам тероризма јер се његово значење мења са друштвеним и историјским контекстом. „Тако онај који је за некога терориста за другога је борац за слободу“.

⁴ Симеуновић, Драган, *цитирано дело*, стр. 13.

⁵ Stejt department, наслов бр. 22 секције 265ф (д) америчког закона,

⁶ Гађиновић, Радослав, *Цитирано дело*, стр. 25.

⁷ Брус Хофман, *Унутрашњи тероризам*, Народна књига, Београд, 2000.

⁸ Џонатан Вајт, *Тероризам, Александрија* Прес, Београд, 2004, стр. 4–15

Под циљем тероризма подразумевају се резултати који се желе постићи у односу на непријатеља на одређеном простору и за одређено време. Циљ одређују могућности терориста, могућности жртве напада, макро и микролокације његовог реализовања и посебно начин постизања. У суштини, циљ означава резултате које терористи желе да постигну и он је увек политички мотивисан.

Циљеви могу бити:⁹

– појединачна убиства државних и локалних руководиоца, челних старшина МУП-а, Војске, привредника, методом атентата;

– рушење важних саобраћаних, комуникацијских, ПТТ, производних, војних и других постројења и објеката;

– отимање личности из политичког, културног и јавног живота и чланова њихових породица;

– угрожавање опште сигурности и безбедности грађана.

Из овако схваћеног појма тероризма јасно је да терористичког акта нема без:

– употребе физичког насиља,

– политичког карактера активности,

– изазивања страха и других психичких реакција,

– очекиваних реакција и ефеката,

– циљног, планираног и организованог деловања.¹⁰

Најчешћи елементи академских дефиниција тероризма су насиље као метод, грађани и влада као мете, изазивање страха и изнуђивање политичких или социјалних промена као циљеви, а велики број жртава чему теже терористи указује на спектакуларност као дефинициони елемент тероризма.¹¹

Као основни елемент појмовног одређења тероризма појављује се употреба насиља, односно употреба или претња физичке силе према конкретним циљевима. Чињеница је да избор циља напада не прихвата општа правила ратовања о заштитености цивилне популације.

Једна од бити стратегије тероризма јесте упућивање претње властима да могу постати жртва терористичког акта, те да се доводи у питање њена способност да заштити своје грађане и виталне функције државе. Извршењем терористичког акта терористи се доводе у положај опонента владајућем режиму, јер им публицитет омогућава јавно објављивање мотива и циљева чиме се стварају услови да терористи контактирају са јавношћу и органима власти.

Такође, битан елемент за одређивање појма тероризма јесте чињеница да терористи признају своју одговорност за учињено дело, али да разлог чињења препишују претежно систему власти и начину функционисања државе.

По основу интереса и мотивационог елемента, као и простору деловања, Р. Гафиновић тероризам групише на ултрадесни (фашисоидни) и ултралевни (црвени), односно на урбани, рурални, тероризам на пловним путевима и тероризам у ваздушном саобраћају. Према присуству на тлу сопствене државе, аутор дели тероризам на унутрашњи и међународни.¹²

⁹ Илић, Р., *Феномен тероризма, озбиљна претња човечанства*, Војни информатор, бр. 4–5, Београд, 2004.

¹⁰ Ковачевић, С. *Тероризам у Југославији*, Београд, 1992.

¹¹ Гафиновић, Радослав, *Антитероризам, Драслар* Партнер, Београд, 2006, стр. 19.

¹² Гафиновић, Радослав, *Антитероризам, Драслар партнер*, Београд, 2006, стр. 16

Основни циљ тероризма, као дела мотивисаног политичким интересима (*animus terrorandi*), јесте доминација у политици, односно изазивање промена или преузимање власти. Зато га је др Симеуновић и назвао политичким тероризмом.¹³ Њиме се директно угрожава држава.

Данас терористи, за разлику од прошлих времена, примењују савремене методе, стратегију и тактику деловања. При томе користе софистицирана средства, која до сада нису употребљавана.

Једно од најсажетијих схватања мотива и циљева потенцијалних терористичких аката дао је *Nikolas Beri*. Према мишљењу Берија (*Center for Defense Information*) терористи својим нападом желе да покажу да: институције система нису у стању да заштите сопствену популацију, да држава није у стању да заштити симболе своје власти, да није у стању да заштити своје званичнике, да не може да спречи наредна терористичка деловања и обезбеди нормалне животне услове у својој заједници.

Појам атентата

Иако је Србија постала земља са највише убијених владара и државника у Европи у последњих 190 година, атентат као терористички чин није само српска традиција, већ историја људских колективитета. Тако атентат као историјски феномен представља преокупацију свих обавештајно-безбедносних структура земаља света.

Атентат (лат. *attentatum*) је, *per definitionem*, умишљено убиство или покушај убиства неке истакнуте личности изведено из политичких или других мотива (верски фанатизам, жеља за влашћу, освета).¹⁴ Представља појединачни или од више лица организовани напад на неку истакнуту личност. Објекат напада одређен је политичким, националним, верским, осветничким или другим мотивима.

У лексикону страних речи и израза Милана Вујаклије атентат је дефинисан као противправан напад на живот, имање или част некога; злочин, злочиначки напад; покушај убиства.¹⁵

Атентат је као средство борбе за неки циљ примењиван у свим епохама историје човечанства. Познат је у историји свих народа. Још у старом веку политичко убиство примењивало се као средство за уклањање супарника – политичких противника. Први забележен покушај атентата у историји десио се 514. године п. н.е. У атентату је убијен Хипарх, брат атинског владара Хипија, Атентатори су били завереници на челу са племићима Хармодијем и Аристоклеитом,¹⁶ а циљ је био да се убије Хипи. Два историјски најпознатија политичка убиства у том периоду била су убиство Филипа Македонског (336. године п. н.е.) и Јулија Цезара (44. године п. н.е.).¹⁷

¹³ Симеуновић, Драган, *Тероризам као облик политичког насиља*, теоријски часопис „Смисао“, бр. 3 Београд, 1998. г.

¹⁴ Рађеновић Д. Рајко, *Безбедност личности и објеката*, Београд, 2003.

¹⁵ Вујаклија, Милан, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1961.

¹⁶ Марјановић Моривоје, *Југословенски атентати, од Карађорђа до Милошевића*, Беокиња, Београд, 2006.

¹⁷ Рађеновић Д. Рајко, *Безбедност личности и објеката*, Београд 2003, стр. 293.

Међутим, када се са историјског аспекта говори о атентату као терористичком акту, веома је битно нагласити да није сваки атентат тероризам, односно да није свако политичко убиство тероризам.

Поред циљева и мотива, у зависности од епохе дешавања, атентати се разликују по средствима извршења (хладно оружје, ватрено оружје, експлозивна средства, хемијска средства, комбинована средства). Извршиоци атентата су одувек настојали да прате технолошки развој и да као средство за извршење напада користе што софистициранија средства. Историјски гледано, евидентно је да су у једном периоду средства за извршење била хладна оружја и отрови, у другом ватрена оружја и отрови, док је у новије време евидентна употреба софистицираног нуклеарног и хемијског оружја, експлозивних направа и ватреног оружја средњег и великог домета.

Неспорно је да организатори и извршиоци атентата покушавају да кроз тај терористички акт насилно изазову драстичне социјалне, политичке и економске промене у датој држави.

Међутим, евидентно је да постоје групе и појединци који убиство сматрају легитимним чином и свако од њих на свој начин тражи задовољавање „правде“.

Врсте и чиниоци атентата

Као организатори убиства – атентата појединих одређених личности појављају се одређене државе првенствено ангажовањем својих обавештајних служби, агентуре који наступају у земљи и из иностранства, разне терористичке организације и појединци. С тим у вези, јако је битно правити разлику између организованих и „соло“ атентата, односно оних који су дело разних фанатика и психолабилних личности.

Организовани атентат има за циљ да уклањањем одређених личности спречи ширење прогресивних или депресивних покрета у свету, изазове политичке промене у земљи, промену у сегментима постојеће власти, оствари одређене економске интересе и слично.

Имајући у виду да такви атентати изискују ангажовање већег броја лица и одређени период за професионалну припрему и реализацију, лакше их је открити, али самим тим и теже спречити у односу на „соло“ атентате.

Сваки организовани атентат као терористички чин у својој бити подразумева постојање неколико кључних и међусобно прожиманих субјеката односно чинилаца, и то: **налогодавца**, који ради остваривања свог постављеног **циља** врши избор „типовање“ **мете**; **финансијера** (у већини случајева налогодавац) који уступањем својих финансијских ресурса очекује, *post festum*, разне облике политичких и финансијских уступака; **организатора** (у већини случајева субјекат који једино располаже сазнањем о идентитету налогодавца) представља спону између налогодавца и извршиоца; **извршиоца** (начелно професионалци који се регрутују из редова криминогених, мафијашких, војно-полицијских или верско-фанатичних структура) (слика 1).

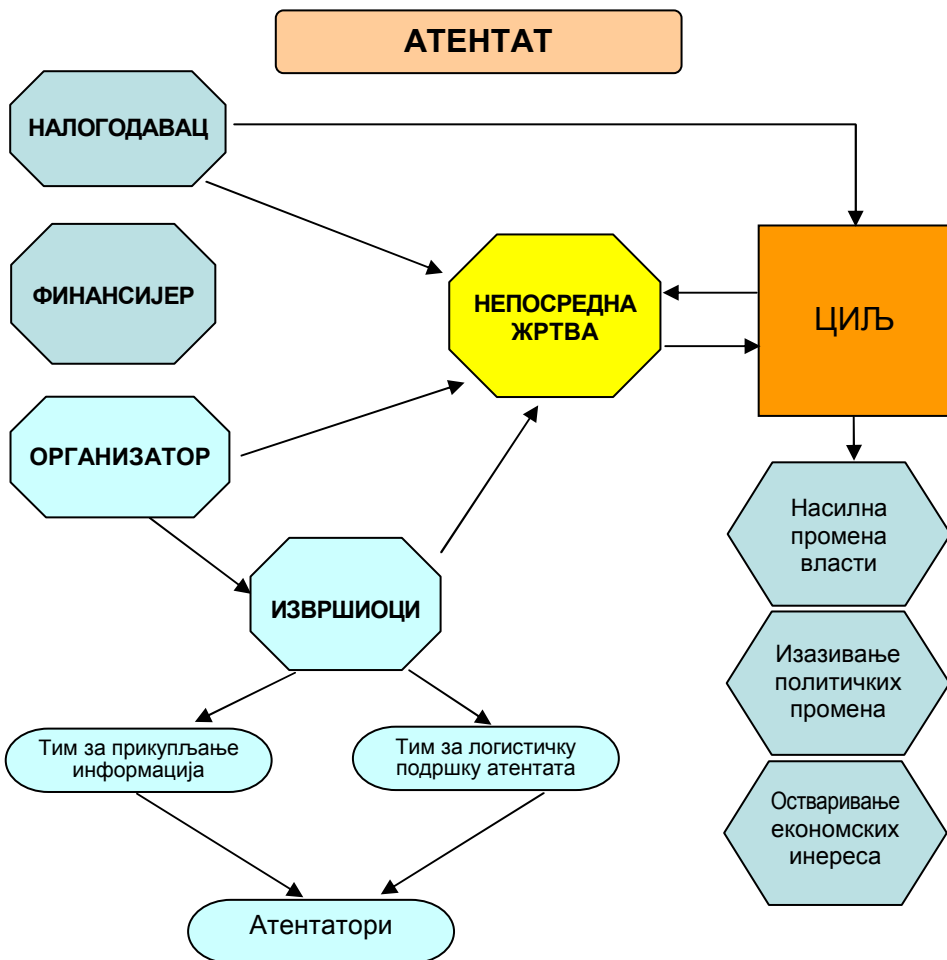
У већини случајева иза организацијско-финансијског дела, неретко и иза самог чина извршења¹⁸ стоје обавештајне службе или јаке финансијске корпорације.

¹⁸ „Права 'наоружана рука' ЦИА-е је Група за специјалне операције (Special operations Group-SOG) задужена за тајне борбене мисије по свету. У њихове задатке спадају обучавање герилских група, дубинско извиђање, обележавање циљева на земљи, навођење авијације, диверзантске акције и убиства важних личности...“ Мијалковски Милан, Конатар Веселин, *Необавештајна роварења обавештајца*, Прометеј, Нови Сад, стр. 169.

„Соло“ атентати, као дело фанатика или психолабилних особа, немају дубље политичке последице на даљи развој ситуације и догађаја у земљи у којој се изводе. Извршилац је у принципу психопатолошки злочинац кога карактеришу његове личне и идиосинкратичне вредности.

Сама чињеница да се ради о „соло“ чину указује на то да је избор мете, припрема и реализација идеја појединца, те је такве атентате теже открити, али реално слабе могућности планирања и подршке стварају услове за лакшим спречавањем.

Историјска дешавања доказују да су изабрани лидери, без обзира на то да ли су они председници, премијери, високо рангирани државни званичници или верски великодостојници, увек изложени опасности од атентата.

Шема 1 – Чиниоци атентата
(Извор: аутор)

Историјски аспекти заштите одређених личности

Заштита функција државе и друштва постоји од самог почетка њиховог настанка. Историјски гледано, сваки људски колективитет је поседовао одговарајуће видове заштите, међу које је спадала и заштита личности и објеката. Циљ заштите личности и објеката увек је био исти, само су се мењали облици и начини имплементација мера.

Одређене личности и објекти које те личности користе одувек су били интересантни за разне облике угрожавања и напада од стране појединаца, група или организација.

У борби за власт и одређене привилегије, још у старом веку многи противници су уклањани, претежно убиством, на разне начине и разним средствима. Мотиви су били различити, што је резултирало предузимањем одговарајућих мера на заштиту.

У старом и средњем веку тај вид се испољавао у одабиру одређеног броја физички најјачих и најспособнијих војника са задатком да прате и обезбеђују одређену личност од друмских разбојника, претендената на престо и осталих противника.

Још у време римских императора постојале су службе војно-полицијског карактера чија је обавеза била заштита императора. Један од славних императора Октавијан Аугуст одмах по доласку на власт (владао је од 27. године п. н. е. до 14. године п. н. е.) основао је у историји прву професионалну полицијску службу државе, чије су посебне полицијске снаге биле организоване на војничким принципима и деловале заједно са личном, преторијанском гардом. Кључне функције преторијанске гарде биле су заштита императора и обављање послова политичке полиције.¹⁹

Иначе, у то време, због проблема безбедности у Риму, многи добродостојни грађани унајмљивали су личну гарду да би се што успешније заштитили од евентуалних напада (Цицерон је имао око 300 телохранитеља који су га штитили од политичких противника²⁰).

У средњем веку постојеће полицијске установе су, поред осталог, имале обавезу заштите владареве личности и личности других дворских достојанственика.

Евидентно је да су кроз историју створане различите безбедносне установе полицијског и војног карактера, чији је темељни задатак био обезбеђење личности владара. Вршећи ту функцију уједно су штитиле и целокупни поредак, јер је он био оличен у личности владара и његовој апсолутистичкој власти.

Почетком 19. века у појединим државама дошло је до формирања посебних служби чији је задатак био заштита државно-политичких личности и функционера.

Атентати у покушају и реализацији на поједине председнике и представнике власти у државама убрзали су формирање посебних, специјалних служби за заштиту одређених личности.

Једна од најстаријих институција, што је широј јавности мало познато, основана ради безбедносне заштите личности и објеката, формирана је у Србији. Наиме, на Ђурђевдан 1830. године врховни кнез Србије Милош Обреновић упутио је распис старешинама нахија са захтевом да му: „из задружних и имућнијих кућа по стасу и угледу одаберу младиће за његову Гарду“. Од прве групе младића, њих седамдесет тројице формирана је Прва књажевска пешачка Гвардија са задатком обезбеђења владара, владарског двора, али и других значајних објеката, као што су били домови „најпревосходнијих министара“, које су до тада чували уписани пандури.²¹

¹⁹ Бајагић, Младен, Тајна Служба САД, *Безбедност*, Часопис МУП РС, 5/97, стр. 733.

²⁰ Исто,

²¹ Дамјанов Петар, Младеновић Мирослав, *Летопис Гарде 1830–2000*, НИЦ Војска, 2002, стр. 16–17.

Једна од најпознатијих институција, основана ради безбедносног обезбеђења председника, јесте Тајна служба САД. Основана је 1865. године у оквиру министарства финансија, са задатком да се бави спречавањем илегалног штампања и распурања лажног новца. Међутим, након убиства три председника САД (*Lincoln*, *Garfield* и *McKinley*) Амерички конгрес је 1901. године донео одлуку да Тајна служба преузме задатак и обезбеђења председника САД.²²

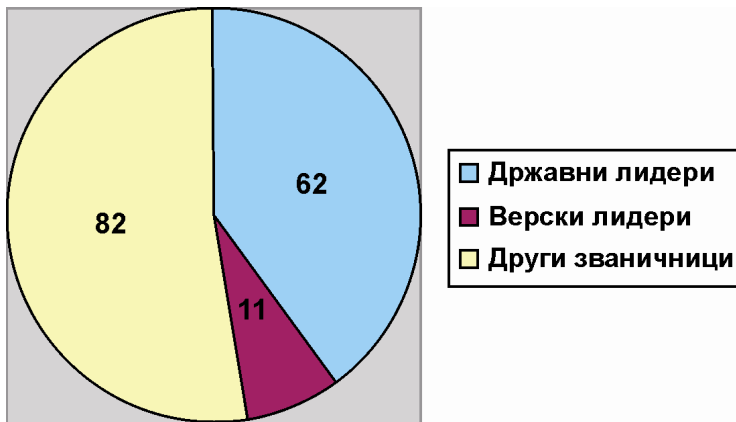
Анализа реализованих атентата кроз историју

Суштина овог дела текста јесте да се методом студије случаја, историјско-компаративном методом и методом анализе реализованих атентата кроз историју, њихових карактеристика, метода, мотива и средстава, детерминишу пропусти у раду служби за заштиту одређених личности.

Сам аналитички осврт потврђује чињеницу да не постоји исувише добро исплањан и минуциозно изведен атентат већ да само и увек постоје пропусти (намерни или ненамерни) у раду надлежних служби безбедности.

Анализом је, по моделу Израелске безбедносне агенције,²³ обухваћено 155 атентата у свету, у периоду од 1900. године до 2003. године (нису обухваћени атентати у покушају).

Од анализом обухваћеног броја атентата (155), 62 атентата је извршено на државне лидере (председници, премијери, краљеви), 82 на високе званичнике држава (министри, амбасадори) и 11 на верске лидере (слика 2).

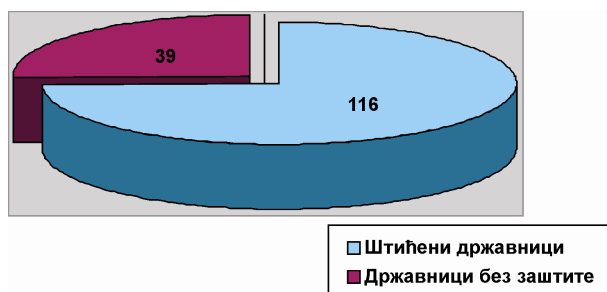

Слика 2 – Мето атентата

Од укупног броја мета атентата установљено је да је 116 лица било под заштитом служби безбедности, а 39 лица без заштите (сл. 3).

²² Бајагић, Младен, *Тајна служба САД, Безбедност*, часопис МУП-а Р. С. 5/97.

²³ Израелска безбедносна агенција, Јединица за заштиту државника и званичних делегација, *Убиства државника широм света*, 129. страна, Тел Авив, 1999.

Слика 3 – Нивои заштите

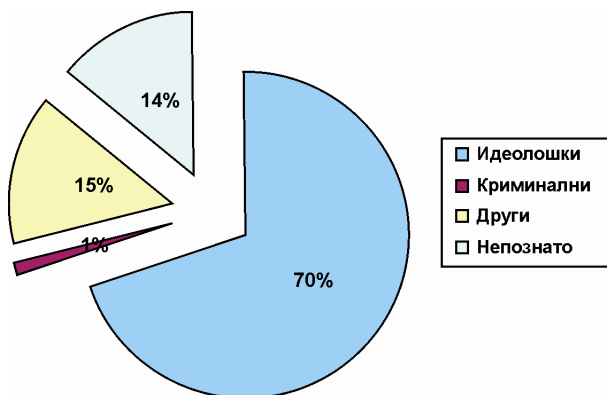
Анализа мотива атентатора за извршење атентата

Анализирајући мотиве атентатора (сл. 4) за извршење атентата, дошло се до закључка да је највећи број атентата (108) извршен из идеолошких мотива – 70% од укупног броја анализираних атентата, што само потврђује дефиницију да се ради о умишљеном убиству или покушају убиства, изведених из политичких или верских мотива.

На атентате са криминалним мотивима отпада 1%, што указује на чињеницу непостојања или постојања веома слабе везе мета – државних функционера и верских лидера са криминогеним структурама.

Анализа мотива указује и на податак да је из личних разлога (под појмом *други*) извршено 24 атентата, односно 15% од укупног броја атентата. Починиоци ових атентата су претежно психопаталoшки злочинци или групе.²⁴

На атентате са непознатим мотивима отпада 14%, односно 22 атентата.

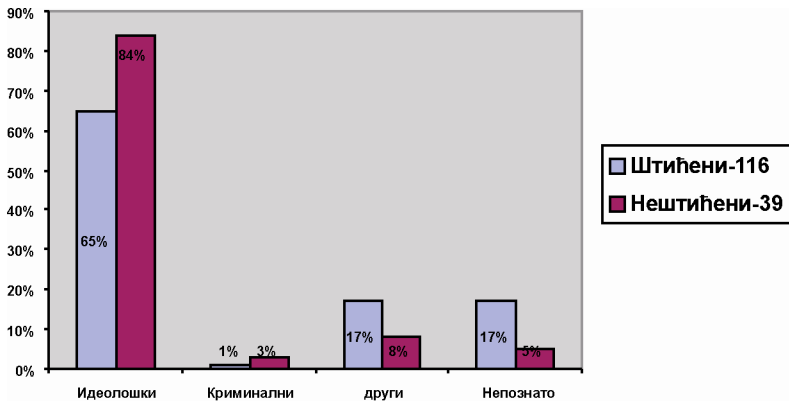
Слика 4 – Мотиви анализираних атентата

²⁴ Тридесетог марта 1981. године атентатор је, инспирисан филмом „Таксиста“ и жељом да се допадне глумици Џуди Фостер, из непосредне близине пуцао на Роналда Регана.

Тринаестог маја 2000. године, на председника Извршног већа Скупштине Војводине Бошка Перошевића, је око 12,10 часова, из непосредне близине пуцао портир сајма Миливоје Гутовић. Намера убице је, према расположивим информацијама, била да „убије било кога“.

Компарацијом мотива за извршење атентата код одређених личности и личности без заштите (сл. 5) установљено је да је од укупно 116 атентата на лицима под заштитом, 74 или 65% инспирисано идеолошким мотивима, 2 или 1% криминалним и 20, односно 17% другим мотивима. Мотиви 20 атентата, односно 17%, непознати су.

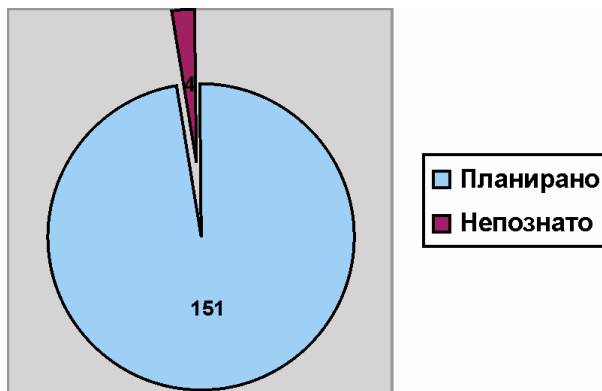
Код нештићених мета од укупно 39 атентата 33 или 84% су идеолошки мотивисани, 1 или 3% криминално мотивисани и 3, односно 8%, мотивисани су другим мотивима. За 2 атентата, односно 5%, мотив је остао непознат.

Слика 5 – Компаративна анализа мотива

Анализа планираности и места извршења атентата

Анализа 155 атентата указује и на чињеницу, веома битну за службе безбедности, да су сви атентати раније припремани и планирани, те да не постоји случајно изведен атентат. Од укупног броја атентата 151 (98%) био је унапред испланиран (сл. 6).

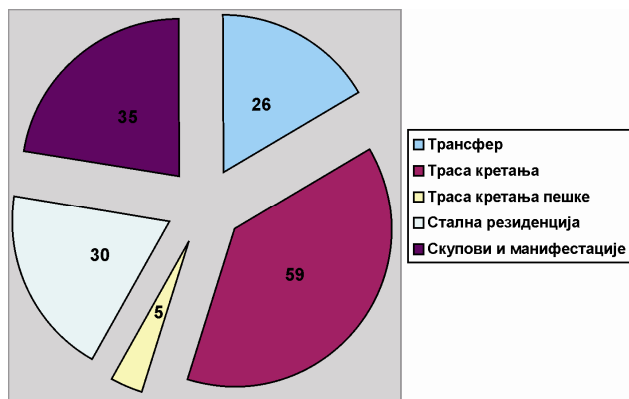
Слика 6 – Планираност анализираних атентата

Параметар места извршења атентата заслужује посебну пажњу са аспекта анализе и едукације служби безбедности.

Место атентата се, у принципу, одређује на основу темељне процене и плана, као резултат дужег опсервирања кретања одређене личности (мете) или података добијених од лица из најближег окружења мете.²⁵

Анализа указује да је од 155 атентата, 26 или 17% извршено у тренутку трансфера (преласка из једног облика обезбеђења у други), 59 или 38% на траси кретања, 5 односно 3% на траси кретања пешке, 30 или 19% у резиденцијалним објектима, а 35 односно 23% током јавних скупова и манифестација.

Евидентно је да су најосетљивија места са аспекта безбедносног обезбеђења одређених личности трасе кретања и јавни скупови, односно манифестације. Осетљивост ових места огледа се у масовности присутних лица, немогућности идентификовања присутних, отворености простора, ограничености у предузимању адекватних мера безбедносног обезбеђења, утицаја инфраструктуре, микро и макро- локације (сл. 7).

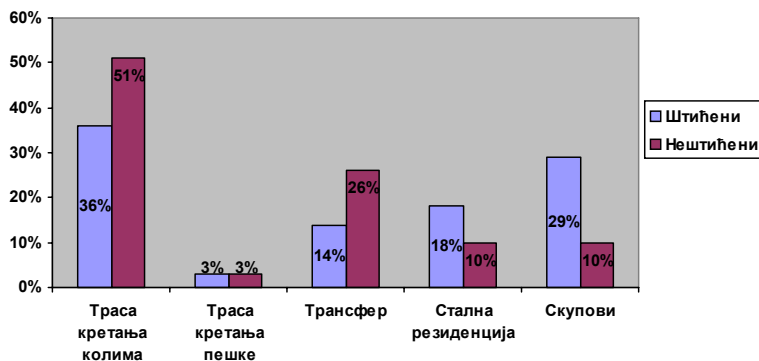
Слика 7 – Места извршења анализираних атентата

Компарацијом места извршења атентата (сл. 8) на одређене личности и лица без заштите установљено је да је на траси кретања моторним возилима извршен 41 атентат (36%) на одређене личности, а 20 (51%) на лица без заштите. На траси кретања пешке извршено је четири атентата (3%) на одређене личности²⁶ и 1 (3%) на лица без заштите. Приликом трансфера извршено је 16 атентата на одређена лица или 14%, а 10 на лица без заштите или 26%. У оквиру сталних резиденцијалних објеката на одређене личности извршен је 21 атентат (18%), а на лица без заштите четири или (10%).

²⁵ Атентат на премијера Зорана Ђинђића извршен је 12. 03. 2003. године у 12,25 часова испред улаза број 5 зграде Владе Србије. Атентат је извршио Звездан Јовановић, припадник јединице за специјалне операције, са прозора канцеларије 55 Завода за фотограметрију, у Улици адмирала Гепрата 14. У згради завода у тренутку убиства налазили су се и Александар Симоновић и Нинослав Константиновић, док су испред зграде били Сретко Калинић и Миле Луковић. Возач атентатора био је Владимир Милосављевић. Милош Симоновић је преносио информације о кретању премијера које му је достављао Бранислав Безаревић, припадник службе ДБ-а. Поред наведених у атентату су учествовали и Душан Крсмановић, Саша Пејаковић и Душан Спасојевић.

²⁶ 30.10.1984 године, током шетње, из ватреног оружја из непосредне близине убијена је Индира Ганди, премијерка Индије. Атентатори су били припадници њеног непосредног обезбеђења.

Приликом одржавања јавних скупова и манифестација извршено је 34 атентата на одређене личности (28%), а четири на лица без заштите (10%).

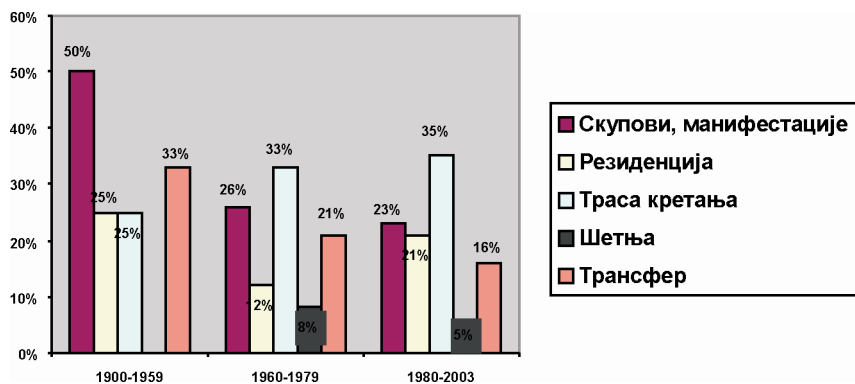
Слика 8 – Компаративна анализа места извршења атентата

Анализирајући места извршења атентата на одређене личности, у зависности од временских периода дешавања, дошло се до закључка да је у периоду од 1900. до 1959. године од укупног броја извршених атентата, 50% извршено на јавним скуповима и манифестацијама, 25% у резиденцијалним објектима, 25% на траси кретања, а 33% током трансфера.

За период од 1960. до 1979. године карактеристично је да је извршено 26% атентата током јавних скупова и манифестација, 12% у оквиру резиденцијалних објеката, 33% на траси кретања, 8% током шетњи и 21% током трансфера.

Када говоримо о местима за извршење атентата последњих 20 година прошлог века, као и на самом почетку новог, акцентираним резултатима анализе, можемо констатовати да је 23% извршених током јавних скупова и манифестација, 21% у резиденцијалним објектима, 35% на траси кретања, 5% током шетњи и 16% током трансфера.

Ови подаци указују на закључак да, иако су сва места заступљена у свим периодима, најосетљивија су за заштиту одређених личности јавни скупови и трасе кретања (сл. 9).

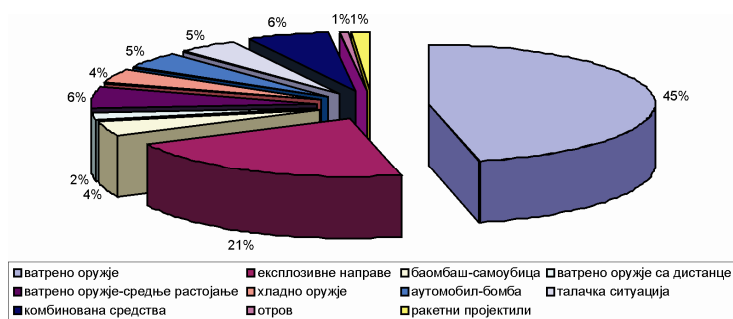

Слика 9 – Компаративна анализа места напада на одређене личности

Анализа средстава за извршење атентата

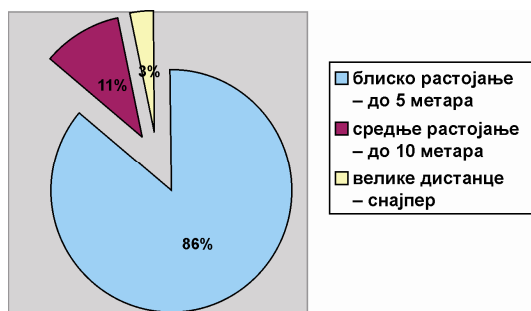
Развој технологије и напредак научно-техничких достигнућа представља очекивани след догађаја и одређену законитост у избору средстава за извршење атентата. Од периода у којима су хладно оружје и отрови били једина средства за извршење атентата ушли смо у еру најсавременијих технолошких достигнућа коришћених као средства за извршење атентата (даљинско активирање експлозивних направа, ватрена оружја великог домета, сателитска технологија, биолошко-хемијска средства и сл.).

Анализирајући заступљеност различитих врста средстава за извршење атентата установљено је да је ватреним оружјем извршено 84 атентата или 45%, експлозивом 33 атентата или 21%, аутомобилом – бомбом 7 или 4%, бомбашима – самоубицама 6 или 4%, комбинованим средствима 9 или 6%,²⁷ хладним оружјем 10 или 7% (остало су отрови, ракетни пројектили, талачка ситуација) (сл.10).

Слика 10 – Средства за извршење атентата

Анализа атентата са употребом ватреног оружја показује да је од укупног броја (84), 72 или 86% атентата, извршено ватреним оружјем са блиског растојања, 9 или 11% са раздаљине до 10 метара²⁸ и 3 или 3% са дистанце, односно снајпером (сл. 11).

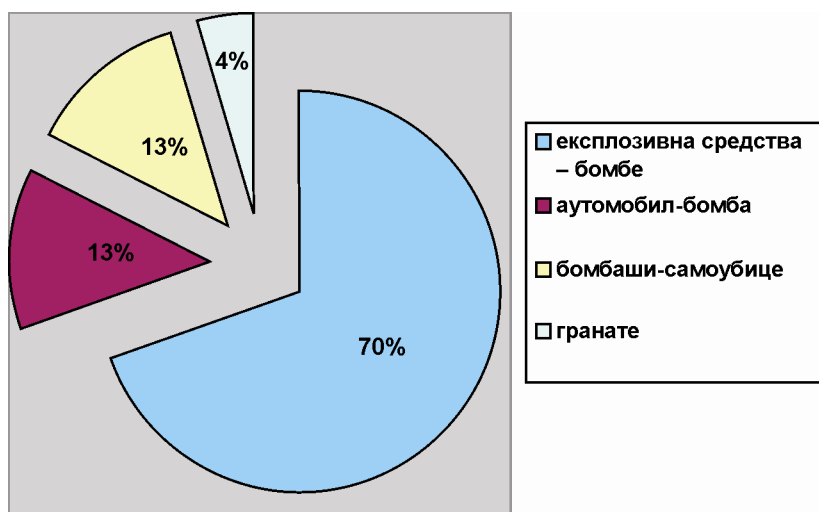

Слика 11 – Растојања до мете приликом извршења атентата

²⁷ Током одржавања војне параде 06.10.1981. године, комбинованим средствима, употребом ватреног оружја и ручних граната, убијен је председник Египта Анар Ел Садат.

²⁸ Седмог фебруара 2000. године у ресторану „Рад“, у Београду, из аутоматског оружја, са терасе ресторана, убијен је Павле Булатовић, тадашњи министар одбране.

Употреба експлозива и експлозивних направа у извршењу атентата у новије време све више поприма савременије модалитете и облике. Од 155 атентата 46 је извршено уз употребу експлозива и експлозивних направа, од чега је 32 атентата изведено уз помоћ експлозивних направа, 6 бомбашима – самоубицама,²⁹ 6 ауто-бомбама³⁰ и 2 гранатама (сл. 12).

Слика 12 – Употреба експлозива у извршењу атентата

Употреба експлозива је карактеристика за атентате на трасама кретања и јавним скуповима и манифестацијама.

Анализа средстава за извршење атентата на одређене личности, у зависности од периода извршења, указује на закључак да су у периоду од 1900. до 1959. године као средства коришћена: ватрено оружје 64%, експлозив 29%, а у 7% случајева атентат је извршио бомбаш самоубица.

У периоду од 1960. до 1979. године ватреним оружјем је извршено 63%, експлозивним направама 21%, комбиновао 10%, хладним оружјем 2%, аутомобилом-бомбом 2% и тровањем 2%.³¹

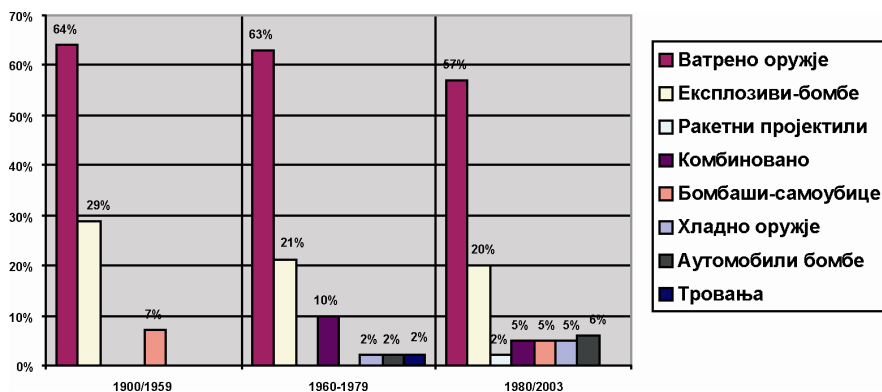
У периоду од 1980. до 2003. године ватреним оружјем је извршено 57% атентата, експлозивним направама 20%, ракетним пројектиlima 2%, комбинованим средствима, хладним оружјем и бомбашом самоубицом по 5%, и ауто-бомбом 6%.

²⁹ У Мадрасу је, 21. 05. 1991. године, приликом посете гробу Индири Ганди убијен премијер Индије Раџив Ганди. Самоубица је била жена која је активирала експлозив везан око струка.

³⁰ Трећег октобра 1995. године око 9 часова у непосредној близини хотела „Бристол“ у Скопљу, извршен је атентат на председника БЈРМ Киру Глигорова. Према саопштењу МУП-а утврђено је да је у аутомобилу-бомби, марке *ами-8* било око 20 килограма експлозива. Председник Глигоров је у атентату тешко повређен, док је његов возач погинуо, а аутомобил је потпуно уништен.

³¹ У својој резиденцији је, 28.09.1978. године, пронађен отрован Папа Јован Павле I

Евидентно је да су у последње време сва средства за извршење атентата у употреби и оптицају, као и да умногоме, због софистицираности, предњаче ватрена оружја и експлозививи (сл. 13).

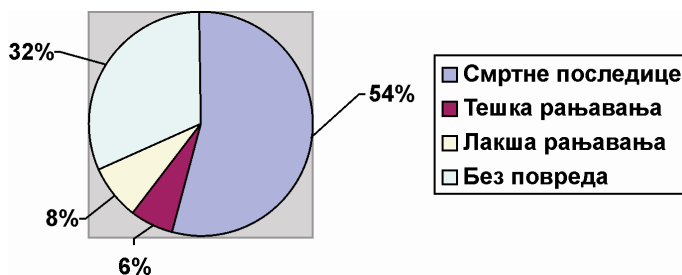

Слика 13 – Компаративна анализа средстава за извршење атентата

Анализа последица атентата

Сваки атентат представља умишљено убиство. Степен последица атентата је детерминиран степеном припремљености, нивоом планираности и степеном пропуста служби безбедности.

Од укупног броја анализираних атентата, 83 или 54% изведено је са смртним последицама, 10 или 6% са тешким рањавањима, 13 односно 8% са лакшим рањавањима и 49 или 32% без повреда (сл.14).

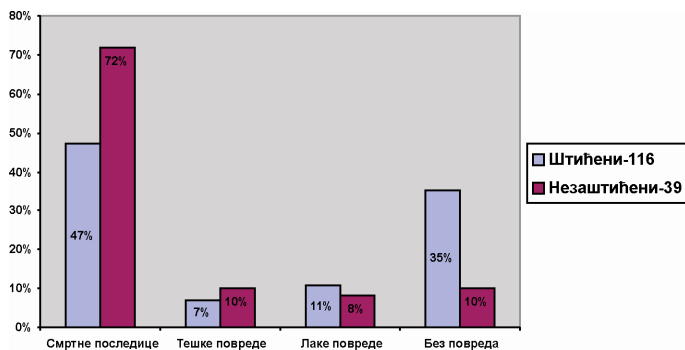

Слика 14 – Последице анализираних атентата

Анализирајући степене последица атентата, као терористичког чина, недвосмислено се може констатовати оправданост увођења мера безбедносног обезбеђења одређених личности.

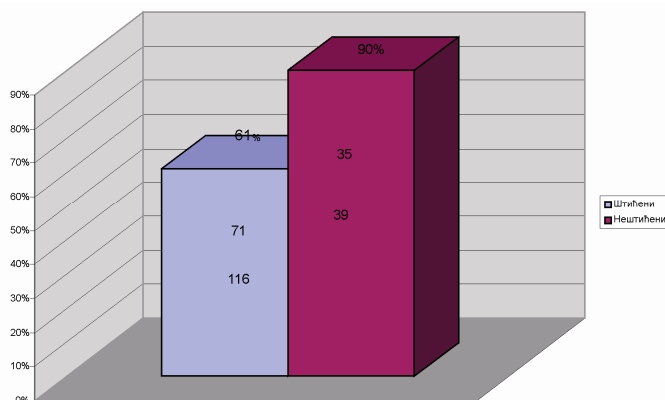
Од 116 одређених личности у атентатима смртно је страдало 55 или 47%, са тешким повредама регистровано је 6, односно 7%, са лакшим повредама 10 или 11%, а без повреда 45 или 35%.

Од 39 лица без заштите безбедносних служби, 28 или 72% је смртно страдало, 4 или 10% прошло са тешким повредама, са лакшим повредама 3 или 8%, а без повреда 4 односно 10% (сл. 15).

Слика 15 – Компаративна анализа последица атентата

Процент последица атентата у зависности од нивоа заштита показује да је од 116 лица под заштитом 71 лице или 61% задобило одређене повреде или смртно страдало, а од 39 лица без заштите, 35 лица или 90% страдало или прошло са неком врстом повреде (сл. 16).

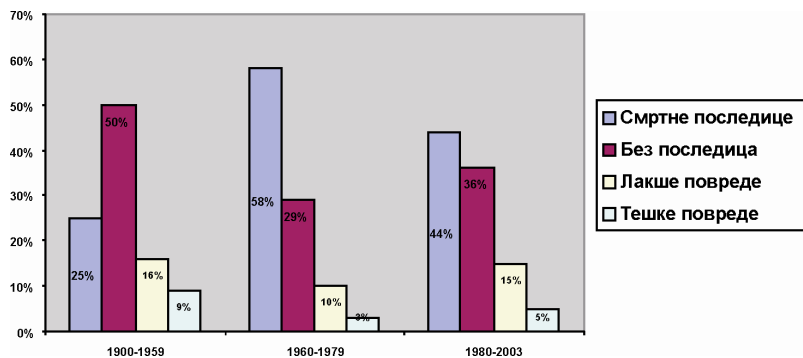

Слика 16 – Процент последица у зависности од нивоа заштите

Компаративна анализа последица на одређене личности, у зависности од временског периода, доводе до закључка да је у периоду од 1900. године до 1959. године (период од 59 година) у атентатима страдало или повређено 12 лица, од којих 3 или 25% са смртним последицама, 2 односно 16% са лакшим, 1 или 9% са тешким повредама, а 6 или 50% од укупног броја лица под заштитом без последица.

У периоду од 1960. године до 1979. године (период од 20 година) извршен је 31 атентат на одређене личности. Смртно је страдало 18 лица (58%), са лакшим повредама је прошло 3 лица или 10%, са тешким 1 или 3%, а без повреда 9 односно 29%.

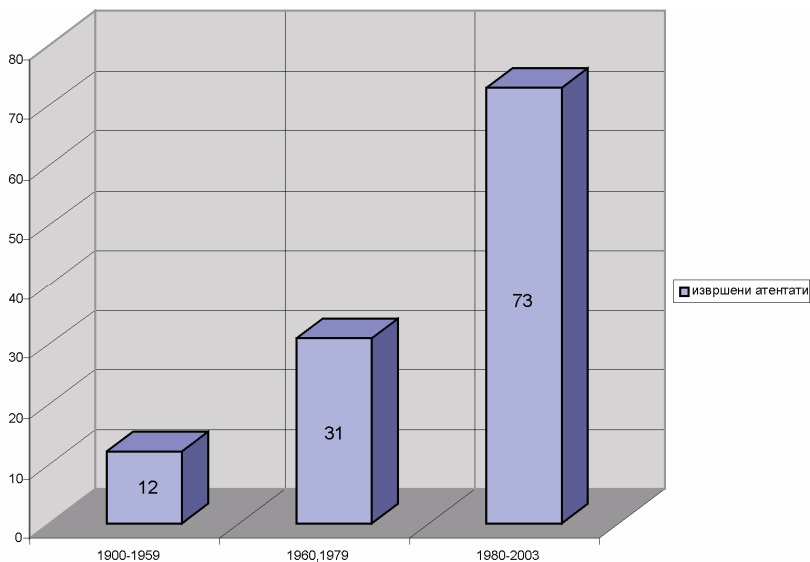
Од 1980. године до 2003. године (период од 23 година) извршено је 73 атентата. Са смртним последицама регистровано је 32 атентата (44%), са лакшим повредама 11 (15%), тешким повредама 4 (5%), а без последица 26 атентата (36%) (сл. 17).

Слика 17 – Компаративна анализа последица по временским периодима

Резултати анализе последица кроз различите временске периоде заслужују пажњу свих служби безбедности због евидентног и фрапантног раста броја атентата као терористичког чина.

За првих 60 година XX века од 155 анализираних атентата извршено је само 12. У периоду 1960–1979. године извршен је 31 атентат или скоро три пута више, а у последњих 20 година XX века и на почетку XXI века 73 атентата, односно 2,5 пута више од претходног периода или шест пута више у односу на првих 60 година прошлог века (сл. 18).

Слика 18 – Извршени атентати по временским периодима за лица под заштитом

Закључак

Србија је земља са највише убијених владара и државника у Европи у последњих 190 година, и једина земља у Европи у којој је после 17 година (од убиства Улофа Палмеа) убијен председник Владе. Историјска дешавања доказују да су изабрани лидери, без обзира на то да ли су они председници, премијери, високо-рангирани државни званичници или верски великодостојници, увек изложени опасности од атентата.

Највећи број атентата извршен је из идеолошких мотива, што само потврђује тезу да се ради о умишљеном убиству или покушају убиства изведено из политичких, верских или других мотива.

Анализа је показала да је 98% атентата било унапред испланирано, а да за 80% атентата није било благовремених оперативних сазнања о припремама нити упозорења о могућим угрожавањима, што *de facto* указује на пропусте у оперативно-превентивном раду служби безбедности.

Када се говори о месту извршења атентата резултати показују да је 38% атентата извршено на траси кретања одређене личности и 23% током јавних скупова и манифестација, што значи да су најатрактивнија места управо трасе кретања и јавни скупови.

Најраспрострањенија средства за извршење атентата су ватрена оружја и експлозивна средства. Евидентан је и пораст употребе софистицираних средстава. У највећем броју случајева употребљено је оружје из непосредне близине.

Од укупног броја извршилаца атентата преко 30% припадао је најближем окружењу одређене личности.

Атентат као метод извршења терористичког акта последњих година је у невероватној експанзији. У последњих 20 година XX века и на почетку XXI извршено је 73 атентата, односно 6 пута више него у првих 60 година прошлог века.

У намери да остваре свој циљ атентатори искључиво користе и ослањају се на грешке и пропусте у раду служби обезбеђења. Они су увек у предности, јер бирају време, место, средства и начин извршења атентата.

Евидентно је, међутим, да је неприхватљива теза појединих одређених личности да се атентат не може спречити.

Сваки покушај угрожавања одређене личности може се спречити само и једино уколико су службе безбедности, односно службе задужене за безбедносну заштиту, максимално професионалне, у вишепартијским системима деполитизоване, са провереним и професионалним кадром, а њихов рад конципиран и на закону утемељен уз пуну подршку и разумевање државних институција.³²

Литература

1. Бајатић, М.: Тајна служба САД, *Безбедност*, бр. 5/97
2. Бошковић, М. и Симић, Р.: *Физичко – техничка заштита објеката*, ИБ и Мулиаларм, Београд, 1991.

³² У прилог тези говоре чињенице да је на председника Кубе, Фидела Кастра покушано 637 атентата, Лалић Борислав, *Фидел Кастро, један човек једна револуција*, Новости, Београд 2007, стр. 181, на председника Француске Де Гола преко 30. Документарни филмски материјал, *Међународни тероризам*, Б 92, 13–20.9 2011. BBS Johan Downer Production MMIX, на председника СФРЈ Јосипа Броза Тита 29, али ду су захваљујући професионалном односу служби задужених за њихову безбедносну заштиту, спречени односно избегнути.

3. Вилић, Д.: Тероризам – облик специјалног рата, *Народна Армија*, Београд, 1978.
4. Вишнар: *Шпијунажа и контрашпијунажа, од КГБ до УДБ*, Алфа, Загреб, 1991.
5. Војна енциклопедија, књига 1, ВИЗ 1970.
6. Група аутора: *Антологија једног убиства*, Загреб, 1964.
7. Давидовић, Д.: *Методика рада служби обезбеђења*, Виша школа МУП, Београд, 1981.
8. Јаневски, О.: *Највећи светски атентати*, Аранђеловац, 1987.
9. Лалић, Б.: *Фидел Кастро, један човек једна револуција*, Новости, Београд, 2007.
10. Лукић, Д.: *Исламски тероризам*, НИШРО Ослобођење, Сарајево, 1985.
11. Михајловић, Ж.: *Атентати, Хтели су да убију Тита*, Медицинска књига, Београд – Загреб, 1989.
12. Пајковић, Д.: *Обезбеђење одређених личности и објеката*, МУП Републике Србије, Београд, 2003.
13. Рађеновић, Р.: *Безбедност личности и објеката*, Београд, 2003.
14. Симеуновић, Д.: *Међународни тероризам*, Београдски форум за свет равноправних, Свеска бр. 4.
15. Симеуновић, Д.: *Теорија политике*, Београд 2002
16. Стајић, Љ.: *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 1999.
17. Трепер, Л.: *Велика игра*, ЦИП Загреб, 1977.
18. Ђорковић, С.: *Балкански атентати*, Народна књига, Алфа, Београд, 2004.
19. Кулунџић, З.: *Атентат на Стјепана Радића*, НИК Стварност, Загреб, 1967.
20. Палавршић Ј.: *Герила на асфалту 1 и 2*, Центар за информисање и публицитет, Загреб, 1988.
21. Подаци безбедносне агенције Израела.
22. Јовановић, Ђ. и Мићевећ, М.: *Биолошки тероризам*, БИА, Институт безбедности, Београд, 2005.
23. Гађиновић, Р.: *Насилје у Југославији*, ЕВРО, Београд, 2002.
24. Гађиновић, Р.: *Антитероризам*, НБС, Београд, 2006.
25. Гађиновић, Р.: *Тероризам*, Драслар партнер, Београд, 2005.
26. Мијалковски, М.: *Атентаторски тероризам*, Управа безбедности Генералштаба Војске Југославије, Београд, 1997.
27. Мијалковски, М. и Конатар, В.: *Необавештајна роварења обавештајаца*, Прометеј, Нови Сад, 2010.
28. Политичка енциклопедија, савремена администрација, Београд, 1975.
29. Илић, Р.: Феномен тероризма, озбиљна претња човечанства, *Војни информатор*, бр. 4–5, Београд 2004.
30. Дамјанов, П. и Младеновић, М.: *Летопис Гарде 1830–2000*, НИЦ Војска, 2002.
31. Вилић, Д.: Тероризам-облик специјалног рата, *Народна Армија*, Београд, 1978.